

ԻՆՉՈՒԻ ՄԵՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐԸ ԳԱԽԱՌ ԶԵՆ ԳՆՈՒՄ

Այս վերնագրում գրած հարցի մասին ես կուզէի մի երկու խօսք ասել. եթէ չեմ սխալւում «Մուրճի» ընթերցողներին հետաքրքիր կը լինի բժշկի կարծիքը, այն բժշկի, որը հէնց այժմ էլ ապրում է դաւառում: Այստեղ միայն բժիշկների մասին է խօսքս *):

Ինչպէս յայտնի է, հիւանդութիւնները մեծ մասամբ առաջ են գալիս կեղտոտութիւնից և զանազան հակառողջական պայմաններից. ումը յայտնի է միւս հանգամանքն էլ, որ մարդու մաքրութիւնը և առողջապահութեան հասկացողութիւնը կախուած են նրա կրթութիւնից. նոյնը կարելի է ասել մի ամբողջ համայնքի, գաւառի, նոյն-իսկ և նահանգի մասին: Երեւակայեցէք, ընթերցող, այն դաւառի սանիտարական դրութիւնը, որտեղ գրեւ-կարգաւ իմացողները ամբողջ ազգաբնակչութեան 0,40/0 են կազմում: Ամբողջ Շարուր-Դարալագեազ (Երևանի նահանգ) գաւառում, որ ունի մօտ 80,000 բնակիչ, կայ միայն 6 դպրոց, որոնց մէջ սովորում են 300 աշակերտ: Այն, միայն 300 աշակերտ: Միւս գաւառները (Երևան, նահ.) չափ քիչ են զանազանում Շարուր Դարալագեազից, Իսկ կրթութեան պակասութիւնը, տգիտութիւնը, նպաստում է զանազան «պառանքների», «տիրացունքների» և «հէքիմների» զարգանալուն, որոնց բժշկութիւնը զանազան խտտերից, «մահլամներից», «նետ դնելուց» և սրանց նման օյիններից հետո չի անցնում:

Իմ կարծիքով, մեր գաւառը զեռ չի սովորել, չի ընտելացել համալսարանաւարտ բժշկի, մեր գաւառը զեռ չի ըմբռնել համալսարանաւարտ բժշկի կարեւորութիւնը: Դրա ամենագլխաւոր պատճառը տգիտութիւնն է:

Փաստեր, որքան կամենաք, դաւառի հայ հասարակու-

*) Համեմատիր սույն հարցի մասին «Մուրճի» 1901 թ. № 5 և 9-ում գրուած, նոյնպէս բժիշկների պ.պ. Գ. Սարգսեանի և Վ. Տէր-Գրիգորեանի լուրսածները:

Թիւնը աւելի յաճախ է դիմում բժշկի, քան թուրքը... գաւառի այն մեծ գիւղերը, որոնք մօտ են քաղաքին, օրինակ՝ Ղամառլուն, Աշտարակը և այլն աւելի շուտ շուտ են դիմում բժշկին, քան յետ ընկած տեղերը...

Տգիտութիւնն է պատճառը, որ գիւղական հասարակութիւնը ամեն կերպ աշխատում է վարչութիւնից ծածկել զանազան հիւանդութիւններ. երբ մի որ և է գիւղում տարափոխիկ հիւանդութիւն է երեւում, երբ այդ հիւանդութեան պատճառով այդ գիւղն է գալիս գաւառական բժիշկը, գիւղացիք միշտ աշխատում են թագցնել հիւանդին. բժշկին ցոյց չեն տալիս, կարծելով՝ բժիշկն ուզում է թունաւորել, որպէս զի հիւանդութիւնը վերջանայ, մանաւանդ, երբ բժիշկն առաջարկում է նրանց՝ առողջներին հիւանդից ջուկել և այլն... Քանի անգամ այդ տեսակ դէպքերում դեղ եմ առաջարկել և հիւանդը հրաժարուել է դեղ ընդունելուց...

Գործով գիւղերը չըլելիս՝ ամեն գիւղում հիւանդներ է ընդունում բժիշկը. Կայ գիւղ, որ հիւանդ չը լինի. բայց, եթէ պատահմամբ բժիշկը չը գայ այդ գիւղը, հիւանդն երբեք չի դիմի նրան. Շատ քիչ է պատահում, որ հետո գիւղերից զանգաւառի կենտրոնը, որտեղ ապրում են գաւառական և գիւղական բժիշկները, և, յատկապէս հիւանդի համար, բժիշկ տանեն իրանց գիւղը. Դիմելիս էլ, բժիշկին հրաւիրում են այն ժամանակ, երբ բանը բանից անցել է, երբ «տիրացուի» կամ այդ գիւղի «ճէքիմի» դեղերը չեն օգնել. այս դէպքում էլ բժիշկը մի անգամից աւելի չի տեսնում հիւանդին... Ասացէք, ինչպե՞ս, ինչպիսի բժշկութիւն կարող է լինել այդ տեսակ հանգամանքներում:

Շատերը կարծում են՝ թէ գաւառում սրընթաց հիւանդութիւններ քիչ են լինում, աւելի շատ երկարատեւ հիւանդութիւններն են. իմ կարծիքով՝ դա սխալ է. աւելի ճիշտն այն է, որ մենք, գաւառի բժիշկներս, շատ քիչ հիւանդ ենք տեսնում հիւանդութեան սուր շրջանում, մեզ դիմում են կամ, ինչպէս վերն սասցի, այն ժամանակ, երբ բանը բանից անցել է, կամ՝ երբ հիւանդութիւնը արդէն դարձել է երկարատեւ: Այս կէտի մասին շատ երկար կարելի է խօսել ու գրել. իւրաքանչիւր բժիշկ, մանաւանդ գաւառում ապրող բժիշկ, լաւ գիտէ, որ, երբ հարցը գալիս է հիւանդին բժշկելուն, գիւղացին բժիշկին չէ դիմում. բայց երբ հարկաւոր է բժիշկից վկայական ստանալ վէրքի, կամ ծեծուածի համար, այն ժամանակ նոյն գիւղացին պատրաստ է օրեկան հինգ-տաս անգամ դիմել. Շատերն ուրիշ պատճառներ էլ են բերում այն բանի համար թէ՛

ինչու գիւղացին բժիշկին չէ դիմում: Ահա այդ պատճառները.

1) Տեղացի բժիշկների պակասութիւնը, տեղացի բժիշկները քիչ են, օտարներն էլ տեղական լեզուներ չը գիտեն:—Բայց պիտի խոստովանուել, որ, եթէ ցանկութիւն լինի բժիշկին դիմելու, այդ հանգամանքը չի խանգարի:

2) Լաւ ճանապարհներ չը կան:

3) Բժիշկը հեռու է ապրում:—Դրանց դէմ կասեմ, որ, ինչու ճանապարհների վատութիւնը քննիչին, կամ գաւառապետին դիմելուն չի խանգարում, իսկ բժիշկի դիմելուն խանգարում է:—Ինչու մօտակայ գիւղերի հիւանդները չեն բժշկուում, բժիշկ չեն կանչում:

4) Բժիշկի վարձատրութիւնը թանգ է նստում գիւղացուն:—Բայց միթէ նոյն գիւղացին ռոտրացոյին՝ կամ «էքիմին» քիչ փող է տալիս.—միթէ ընես գնելը կանոնաւոր բժշկութիւնից է՞ծան է... Ինչ ուզում են, թող ասեն, բայց պարզ է, որ մեր գիւղացին, մանաւանդ թուրքը, չի սիրում բժշկուել, ուրիշ կերպ չի կարելի բացատրել վերջապէս և այն հանգամանքը, որ գիւղական կամ գաւառական բժիշկը իրանց ապրած գաւառական կենտրոնից կամ մեծ գիւղից դուրս—ամիսը 2-3 հիւանդ է ունենում իւրաքանչիւրը, ձրի հիւանդներ էլ չեն գալիս:

Այդ բոլորից յետոյ, պարզ է, թէ որքան է գիւղական տարրը հաւատում բժշկականութեանը և ինչպէս է նա վերաբերում բժշկին:

Հիմա գանք այն կէտին թէ՛ որպիսի պայմանների մէջ է ապրում գաւառում մնացողը:

Գաւառական մեծ կենտրոններում ապրուստի պայմանների կոդմից քիչ թէ շատ յարմարութիւններ կան, բայց գիւղերում ոչ բնակարան կայ, ոչ էլ անհրաժեշտ միջոցներ: Այստեղ պիտի ասել, որ կան և այնպիսի գաւառական կենտրոններ որտեղ ամենահասարակ պահանջներին անգամ գոհացում տալ չի կարելի, օր. Բաշնորաշէն, որտեղ ծառայողների բնակարանները շատ քիչ են զանազանում մնացած գիւղացիների բնակարաններէց: Իսկ գիւղերում՝ էլ ասել հարկաւոր չէ. մի քանի կենտրոններում բնակարանները լաւ են, բայց քաղաքի գներ են պահանջում: Միեւրոնեւ մի քանի գաւառական կենտրոններում ասելի թանգ են, քան թէ նոյն-իսկ քաղաքում. գիւղացին մի բան որ տանում է հասցնում քաղաք՝ ճարահատեալ պիտի ծախէ, նորից հօ չը պէտք է յետ բերի տուն. իսկ իրանց գիւղում, կամ իրանց գիւղի մօտ գաւառական կենտրոնում գիւղացին ստիպուած չէ էժան գնով ծախել, ուստի, օգտուելով և

այն հանգամանքից, որ նոյն բանից էլ ուրիշ ծախող չը կայ, նա մէկին երկու գին է ասում, քաջ իմանալով որ ծառայողը պիտի առնէ: Կարճ ասած՝ գաւառական կենտրոնում կամ նահանգական քաղաքում բնակարանի և միլերքների գնի մէջ շատ քիչ զանազանութիւն կայ, այնպէս որ նահանգական քաղաքում ապրել թէ, գաւառական կենտրոնում՝ այդ կողմից համարեա թէ միեւնոյնն է և միեւնոյն ծախսն է պահանջուած: Միւս և ամենամեծ անյարմարութիւնն այն է, որ գաւառներում միայն կենտրոններն են կապուած նահանգական քաղաքի հետ խճուղով, որով անց ու դարձ է անում պոստը: Խօսքս այն գիւղերի մասին չէ, որոնք գտնւում են խճուղու վրայ: Գաւառական կեանքի ամենամիսթարիչ բանը պոստն է, որով ստացւում են գրքեր ու լրագիրներ: Շատ քիչ գաւառներ կան, որտեղ լինեն թատրոն, գրադարան... Մեր միսթարութիւնը միայն լրագրոսներն են կազմում: Խճուղուց (աւքունական) դուրս շատ քիչ գիւղեր կան որտեղ լինի պոստային հիմնարկութիւն: Վայ այն բժշկի դրութիւնը, որն ապրում է մի այնպիսի գիւղում, որտեղ չը կայ պոստ. նա կտրուած է ամբողջ աշխարհից: Գուցէ այդ բանը ուրիշների համար զգալի չը լինի, բայց համալսարանաւարտի համար դա մեծ դժբաղդութիւն է, որովհետեւ նրա գլխաւոր պահանջներից մէկը—գրքերն ու լրագիրներ են: Գաւառում ապրող բժիշկը բացի օրաթերթից և ամսագրից, եթէ նա չի ուզում յետ մնալ իր գիտութիւնից բոլորովին, պիտի ստանայ և բժշկական լրագիր և զանազան նոր դուրս եկած գրքեր... Բայց այդ բոլորը ծախս են պահանջում, իսկ տեմսնքը նա ինչ է ստանում:

Յարգելի ընթերցող, ոչ ոք չի ուրանայ, որ ներկայ հասարակական հանգամանքներում ամեն ինչ դրամի վրայ է հիմնուած:

Երկու տարի է ապրում եմ գաւառում և եկել եմ այն եզրակացութեան, որ մեր ժողովուրդը բժշկին վարձատրել չը գիտէ: Խօսքս հասարակ գիւղացու մասին է, գաւառական մեծ կենտրոններում քիչ կը գտնուեն որոնք չը վճարեն բժշկին, թէև Բաշնորաչնում բացի ծառայողներից, տեղացիք բժշկին հրաւիրելիս կոպէկ չեն տալիս՝ ասելով թէ այդ վատ սովորութիւնը նրանց մէջ չը կայ: Բժշկին մէկին երկու գին ասել բնակարանի համար—դա լաւ բան է, իսկ նրան վարձատրել—վատ սովորութիւն: Գիւղացին, բժշկին հրաւիրելիս, այսպէս է դատում: Ինչ մեծ բան է բժշկի համար հիւանդին նայելը, դեղ գրելն ու մի քանի խորհուրդներ տալը: Գիւղացին դեռ չի ընտելացել այն մտքին, որ բժշկի վարձատրութիւնը չը պիտի համեմատուի նրա գործ դրած չարչարանքի, կամ աշխատանքի:

հետ—(խօսքս բացառութիւն կազմող գիւղացիներէ մասին չէ) —գիւղացին չը գիտէ. որ բժշկի վարձատրութիւնը կախում չունի այն աշխատանքից, որը գործ է դնում բժիշկը հիւանդին քննելիս. նա չը գիտէ, որ բժշկին վարձատրելիս, պիտի ի նկատի առնել, թէ՞ որքան չարչարանք, որքան տարիներ, որքան առողջութիւն և, վերջապէս, որքան փող է գործ դրել բժիշկը մինչև որ ձեռք է բերել այն գիտութիւնը, որին նա լանձնել է իրան Ասենք, այդ կողմից, գիւղացուն չի կարելի մեղադրել, քանի որ այդ բանը շատ ու շատ քաղաքացիներն էլ չը գիտեն...

Հայը բժշկին չի գիտի, դիմելիս էլ չի վարձատրու. Անցեալ ամառ ապրում էի մեր գաւառի լեռնային գիւղերից մէկում. հետո տարել էի և անհրաժեշտ զեղեր ու գործիքներ. Ամստուայ ընթացքում բաւականին հիւանդներ ընդունեցի, դեղեր տուեցի, բայց ոչ մէկից վարձատրութիւն չը ստացայ, բացի մէկից, որն այն էլ վարձատրեց նրա համար, որ կարողանայ ինձնից մէկ վկայական ստանալ. եթէ իմանար, որ իր գործի համար ես վկայական չեմ տայ, նա, անկասկած, ինձ կոպէկ չէր վճարի. ինչ ասել կուզի, որ վճարել խոստացողներ շատ կային, բայց ոչ ոք իր խոստումը չը կատարեց. Բժշկի համար այնքան ծանր չէ, երբ չեն վճարում այն գիւղում, որտեղ ինքն է ապրում, բայց պատահում են դէպքեր, երբ 10—15 վերստ հեռաւորութեան վրայ գնում ես և առանց կոպէկի ճանապարհ են գցում. Ամեն անգամ գործով գիւղերը դնալիս միշտ հիւանդներ է ընդունում բժիշկը, բայց հազարից մէկը նրան չի վարձատրի. գոնէ կաթ, ձու, հաւ տան, բայց դա էլ չը կայ. բայց երբ ուղարկում է բժիշկը կաթի,—բաժակը 2 կոպէկի արժող կաթը նրան 5 կոպէկից պակաս չեն ծախի... Կրկնում եմ, խօսքս բացառութիւնների մասին չէ... Իւրաքանչիւր գաւառում ապրող բժիշկ վաստեր և օրինակներ շատ կունենայ. Ներողութիւն, ընթերցող, որ ձանձրացնում եմ, բայց չեմ կարող հետեւալ օրինակը չը բերել. մէկ անգամ ինձ կենտրոնից հրաւիրում են 5 վերստի վրայ մի հիւանդի համար. Հիւանդին զանազան հարցեր տալուց յետոյ, ջերմաչափը դնում եմ կոնատակը, որ իմանամ թէ քանի աստիճան է նրա տարութիւնը. միննոյն ժամանակ ցոյց եմ տալիս, թէ, ինչպէս է հարկաւոր պահել թեր, որ ջերմաչափը չը կտրուի. Ահա թէ ինչ պատասխանեց ինձ 40⁰ տաքութիւն ունեցող հիւանդը.

—«Էհ, թագաւորի բժիշկ, թագաւորի ապրանք, կտրւում է՝ թող կտրուի, ինչ անենք»:

Դրանով թէ ինձ և թէ իր չըջապատողներին, նա հասկացրեց, որ պաշտօնով ծառայող բժշկին վարձատրութիւն

տալ պէտք չէ. ինչ ասել կուզի որ ես վարձատրութիւն չը ստացայ: Միայն յետոյ իմացայ, որ ահագին հարստութեան տէր է այդ մարդը: Ես կարծում էի թէ առողջանալուց յետոյ կը վճարի, նա առողջացաւ, իսկ ես իմ վարձս մինչեւ այժմ էլ չեմ ստացել...

Պատահում են դէպքեր, երբ 60-70 վերստ հեռաւորութիւնից դալիս են բժիշկ տանելու: Վերստ ասացի, որ միշտ բժշկին այդքան հեռաւորութիւնից հրաւիրում են այն ժամանակ, երբ բանը բանից անցել է: Բժիշկը գնում է: Մինչեւ գիւղը հասնելը, ճանապարհին բժշկին, մօտակայ գիւղում արդէն յայտնում է, որ հիւանդը մեռել է... Հիւանդի բարեկամը, բժշկին խոստացած վարձատրութեան կէսը վճարելով (որովհետեւ հիւանդը վախճանուել է) և, չը նայած, որ 2 վերստ է մնում որ բժիշկը հասնի հիւանդի գիւղը, թողնելով նրան մեռնակ կենտրոնից 60-65 վերստի վրայ (ուր գնում են միայն ձիով, առանց կառքի), ինքը հանգիստ սրտով վերադառնում է տուն, իսկ բժիշկը՝ ինչպէս ուզում է թող յետ դառնայ կենտրոն, գրա հետ նա գործ չունի:

Տեսէք ահա թէ՝ որքան դժուարութիւնների է հանդիպում բժիշկը վարձն ստանալիս. եթէ դա դժուար է ծառայող բժիշկի համար, ուրեմն որքան դժուար կը լինի ազատ պրակտիկայով պարապողի համար: Երեւակայեցէք ձեզ մի բժիշկ, որը պաշտօն չունի և ապրում է գաւառում, պարապելով ազատ պրակտիկայով, և որն յիշած պայմաններում է փող աշխատում. ապրել պէտք է—թէ ոչ:

Ընթերցող, դուք կը կարծէք, թէ ես քարոզում եմ, որ գաւառ հարկաւոր չէ գնալ. թէ ինչ է իմ ասելիքս, ահա լսէք:

Դիցուք թէ գտնուեց մէկ բժիշկ, որն, արհամարհելով գաւառական կեանքի բոլոր անյարմարութիւնները, գնաց առանց պաշտօնի, մասնաւոր պրակտիկայով պարապելու համար գաւառ: Այդ բժիշկը, եթէ ուզում է ծառայել գիւղացու բժշկական գործին, չը պիտի ապրի գաւառական կենտրոնում, որովհետեւ այդտեղ առանց նրան էլ շատ բժիշկներ կան, որոնք պաշտօն ունեն: Ամբողջ երեւանեան նահանգում միայն Ալեքսանդրապօլում, իբրեւ գաւառական կենտրոն, բացի ծառայող բժիշկներից, կայ և մասնաւոր պրակտիկայով պարապող բժիշկ, բայց Ալեքսանդրապօլը կարող է մրցել Երեւանի պէս նահանգական քաղաքների հետ, ուրեմն դա բացառութիւն է: Ուրիշ կենտրոններում ապրող և մասնաւոր պրակտիկայով պարապող բժիշկը շատ քիչ հիւանդ կունենայ, որովհետեւ շատ դժուար է երեւակայել, որ հասարակ ժողովուրդը ծառայող բժիշկին, որի հետ շուտ

շուտ պատահում է, թողնի և դիմի ազատ կամ մասնաւոր պրակտիկայով պարապողին. ինչ ասել կուզի, որ այդ դէպքում նշանակութիւն ունեն և պնդումն կոճակները, ասենք կոճակները քաղաքներումն էլ նշանակութիւն ունեն, ուր մնաց գաւառումն Պարզ բան է, որ դա սխալ է, բայց, ինչ արած, որ իրողութիւն է. Այսպէս թէ այնպէս գաւառ գնացող բժիշկը (ազատ պրակտիկայով պարապողի մասին է խօսքըս) պիտի ապրէ գաւառական կենտրոնից դուրս, մի ուրիշ գիւղում. Բայց քանի գիւղ կայ, որտեղ մասնաւոր, ոչ երթեւեկների հիւանդանոցին կից, զեղատուն լինի. Եւ միայն երեւանեան նահանգի հետ եւ ծանօթ, բայց չեմ կարծում, որ ուրիշ նահանգները շատ գաւազանուեն երեւանեան նահանգից:

Ամբողջ երեւանեան նահանգում միայն 2 գիւղում (գաւառի կենտրոնից դուրս) զեղատուն կայ. դրանցից մէկը Ղաւաղուն է, որտեղ և ապրում է գիւղական բժիշկը, որտեղ և գտնուում է երթեւեկների հիւանդանոցը իր զեղատնով, մէկն էլ Ագուլիսը. Առանց զեղերի լինչ է անելու գաւառում բժիշկը: Եթէ հիւանդը զեղեր պիտի գնայ գիւղական զեղատնից (հիւանդանոցի կից) վերջնի, էլ ինչու է դիմում մի ուրիշ բժշկի, կը դիմի գիւղական բժշկին. ով իր գործը հեշտադնելու փոխարէն—կը ծանրացնի, փոխանակ երկու բժշկի դիմելու, մէկից զեղատուն վերցնելու համար, իսկ միւսից զեղ,—նա կը դիմի գիւղական բժշկին, որի իրաւասութեան տակ է գտնուում հիւանդանոցի զեղատունը. Բանից դուրս է գալիս, որ ազատ պրակտիկայով պարապող բժիշկը, գաւառ գնալիս, հետը զեղեր էլ պիտի տանի. ուրեմն նա որքան հարուստ պիտի լինի, որ նրա համար ծանր չը լինի ահագին գումար պարապեցնելու. Դիցուք թէ՛ բժիշկը զեղեր էլ տարաւ հետը, փորձը ցոյց է տալիս, որ բժշկին դիմում են այն գիւղացիք, որոնց գիւղում ապրում է բժիշկը, իսկ զրաի գիւղացիք շատ քիչ են դիմում. Բայց փորձը և ցոյց է տալիս, որ բժշկին վարձատրողը միայն զրաի գիւղացիներն են, իսկ այն գիւղում, որտեղ ապրում է բժիշկը, նա վարձ չի ստանայ, եթէ ուզում է հիւանդներ ունենալ. զէ՛հ, այժմ ասէք խնդրեմ, առանց վարձատրութեան բժիշկը հիւանդին քննի, հիւանդին զեղատուն ու համ էլ զեղ տայ, միթէ՞ դա կարելի բան է. Վերջապէս, որ գիւղացին զեղի համար, փող կը վճարի, քանի որ գիւղական հիւանդանոցի զեղատնում ամեն ինչը ձրի է. ապա թող բժիշկը փորձի և իւրաքանչիւր հիւանդից 20-30 կոպէկ պահանջի. Եւ հաւատաշատ եմ, որ այդ բժիշկը ոչ մի հատ հիւանդ չի ունենայ:

Թող փորձի բժիշկը և իր աշխատանքի վարձ չուզի, այլ պահանջի հիւանդից միայն վերցրած դեղի դինը. այդ ղէպբում էլ ես չեմ կարծում, որ շատ հիւանդ ունենայ նաւ Ահա թէ՛ որքան դժուար է առանց պաշտօնի գաւառ գնալը:

Եթէ Ագուլիսի պէս գիւղում բժիշկ չի մնում, յետ ընկած գիւղում ինչպէս կարող է բժիշկ մնալ:

Իմ ընկերներին մէկը, համալսարանն աւարտելուց յետոյ, գնաց իրանց գաւառը գործելու. նա ապրում էր գաւառի կենտրոնում, որտեղ կային 2 բժիշկ (այժմ էլ կան), կար և կայ դեղատուն: Նա ամեն օր քաւական թուով հիւանդներ էր ընդունում, բոլորն էլ չնորհակալ էին նրանից, զո՛հ էին, բայց հիւանդներին քանիսը բժշկին վարձատրեց, Բոլորն էլ գիտէին, որ նա չի ծառայում և նիւթական կողմից դրութիւնը վատ է, բայց և այնպէս վճարողներ շատ չը կային:

Եթէ հիւանդին հարցնէք. «Ինչո՞ւ չէք վճարում», — նա ձեզ կը պատասխանի. «Բան չունէք», — որ վճարելու լինիմ, ինչո՞ւ եմ նրա մօտ գնում, այլ գաւառական կամ գինուորական բժշկին կը դիմեմ էլի». կամ կ'ասի ձեզ, «Տօ նրան ո՞վ է փող տալիս, մեր Գրիգորի տղայ Տիգրանն է, (բժիշկը բախտ է ունեցել նրա համազգիւղացի լինել), նրա համար ամօթ էլ է մեղինից փող վերցնելը, դեռ թող չնորհակալ լինի նա, որ ուրիշի չենք դիմում, այլ իրան ենք հրաւիրում» և այլն սրա նման բաներ... Եւ կ'ասի ձեզ այնպէս, որ դուք կը կարծէք թէ՛ այդ մարդը բժշկին ուսանող ժամանակը ամբողջ 5 տարի օգնել է...:

Վերջն այն եղաւ, որ այդ բժիշկն էլ փախաւ իր գաւառից: Ահա թէ ինչու առանց պաշտօնի գաւառ չի կարելի գնալ: Իմ ասելիքս այն է, որ գաւառում ազատ պրակտիկայով պարապելը անկարելի է: Գաւառում ծառայող բժշկին շատ քիչ են դիմում, ուր մնաց ազատ պրակտիկայով պարապողին. առաջինը կարող է աւելի շատ հիւանդ տեսնել, քան թէ երկրորդը, որովհետեւ նա ապահովուած է, կարող է ձրի ընդունել, իսկ երկրորդը՝ ոչ: Իսկ հիւանդ չը տեսնելով, կարելի է իմացածն էլ մոռանալ. ուրեմն բժիշկը, երբ ուզում է հիւանդ ունենալ և սովորածը չը մոռանալ, պէտք է ձրի ընդունի, ձրի էլ դեղ բաժանի... Իսկ այդպիսի բժիշկ ոչ մի տեղ չէք գտնի...:

Դիցուք, գտնուեց մի այդպիսի բժիշկ: Այս ղէպբումն էլ բժիշկը չի հասնիլ իր նպատակին, եթէ նա չը չրջի գիւղերը. նա պէտք է դեղերը և գործիքները հետը վերցրած գիւղից գիւղ գնայ, որպէս զի օգուտ տայ ոչ թէ մի, այլ մի քանի գիւղի... Այդ բժիշկը, նուիրելով իրան գիւղացու բժշկական գործին, պէտք է տանէ ամեն տեսակ զրկանքներ: Մի օր սոված, մի օր

կուշտ, կիսաքուն կամ բոլորովին առանց քնելու, աշխարհից կարուած, առանց կարգալու թափառում է մեր իդէալիստ բր-
ժիշկը գիւղից գիւղ և բժշկում է հիւանդներին... Ուրեմն հա-
զար գրկանքներ և ոչ մի բուսականութիւն... Այս տեսակ պայ-
մաններում ապրող բժիշկը շատ շուտ կը հիւանդանայ (եթէ որ
գտնուի այդպիսի բժիշկ), իսկ հիւանդը չի կարող բժշկել, նա
ինքն է բժշկի կարիք գգում, ուր մնաց ուրիշին բժշկի...

Նստել լաւ սենեակում, ապրել լաւ պայմաններում, ու-
նենալ ամեն տեսակ յարմարութիւններ և պահանջներ անել
ուրիշներից, դա շատ հնչտ է։ Ապա պ.պ. պահանջոյնք, եկէք
դուք գաւառ և գործէք այնպէս, ինչպէս որ ուրիշից էք պա-
հանջում։

Կարծեմ, այժմ հասկանալի է իմ միտքս, իմ կարծիքս այն
է, որ գաւառում ազատ պրակտիկայով պարապել անկարելի է
թէ հարուստ և թէ աղքատ բժշկի համար, ու առանց պատճո-
նի գաւառ գնալ միտք չունի։

Գաւառական կեանքի անյարմարութիւնները ստիպում են
չափերին ծառայութիւն չը մտնել, իսկ դուք պահանջում էք,
որ գնան և ազատ պրակտիկայով պարապեն, ով յարմարութիւն
չունի գնալ շարունակելու, ով ստիպում է գաւառում ապրել,
նա մանում է ծառայութեան։ Ամեն գաւառում գիւղական և
գաւառական բժիշկների տեղերը միշտ բռնուած են լինում շատ
քիչ քաջատուութեամբ։ Գաւառում, ինչպէս վերիւր տեսանք, բը-
ժշկին շատ քիչ են դիմում, գաւառում գրադարան, թատրոն
և այլն զուարճութիւններ չը կան, բացի թղթախաղից։ Գաւա-
ռում կեանքի ամենահասարակ յարմարութիւնները չը կան,
գաւառում չեն վարձատրում (կենտրոնները մի կողմն կամ թող-
նում), իսկ պահանջում ենք, որ երիտասարդները գնան գա-
ւառ։ Հէնց այդ է պատճառը, որ ծառայող բժիշկներն անդամ
փախչում են գաւառից, իւրաքանչիւր ծառայող բժիշկ, մտնելով
ծառայութիւն, աշխատում է մի փոքր ուղղել իր նիւթականը
և փախչել գաւառից, որ կատարելագործուի իր գիտութեան
մէջ, որ կարողանայ քիչ թէ շատ ինտելիգենտ կեանք վարել։
Եթէ ուզում էք, որ երիտասարդ բժիշկները գաւառ գնան, այն
ժամանակ պիտի մեր ժողովրդի, գիւղացու բժշկական գործը
կարգին հիմքերի վրայ դնել, բաժանել գաւառը բժշկական մաս-
ների, իւրաքանչիւր մաս ունենայ իր երթևեկների հիւանդա-
նոցը՝ իր ղեկաւորով, հիւանդանոցին կից լինի բժշկի համար
քնակարան և ոչ թէ հացատուն։ Իւրաքանչիւր բժշկական մաս
թող հրաւիրի բժիշկ որոշ ոսծիկով, ֆելդշերներ նոյնպէս ոսծի-
կով, ճանապարհներ ունենայ, որ կարելի լինի գիրք ու լրագիր

ստանալ... Մի խօսքով քիչ թէ շատ յարմարութիւններ պիտի ունենայ գաւառը, որ բժիշկը կարողանայ ապրել. դրէք բժշկական գործը կարգին հիմքերի վրայ, տուէք փոքր ի շատ է յարմարութիւն՝ ապա պահանջէք... Ես կարծում եմ, եթէ բժշկական գործը գաւառում կանոնաւոր հիմքերի վրայ դրուի, ինչպէս վերն ասացի, այն ժամանակ գաւառ գնալ ցանկացողներ շատ կը լինեն, իսկ քանի որ գաւառը չի բաժանուել բժշկական մասերի և ամեն մի գաւառում կան միայն 2 բժշկի տեղ (գաւառական և գիւղական)—գաւառ կը գնան միայն 2 բժիշկ, մէկը գաւառական բժիշկի պաշտօնով, որը չրջում է գիւղերը դատաստանական գործերով և միւսը՝ գիւղական բժշկի պաշտօնով, որը ընդունում է հիւանդներին երթեւեկների հիւանդանոցումս վերջացնելով, ես կրկնում եմ, որ պահանջներ անելը հեշտ է, իսկ կատարելը դժուար, սակայն աւելի լաւ կը լինէր, որ իւրաքանչիւր պահանջող առաջ լաւ ընէր իր ասելիքը և յետոյ պահանջներ անէր երիտասարդներէջ:

Բժիշկ Ա. Մ.